

W 50 ROCZNICĘ REWOLUCJI 1905-1907 R.

GŁÓWNE ZAGADNIENIA I PRACE HISTORYCZNE

Rewolucja 1905-7 r. na ziemiach imperium carskiego była pierwszą ludową rewolucją w epoce imperializmu, na której czele stanął proletariatus. Obiektywnie nosiła ona charakter burżuazyjno-demokratyczny, celem jej było obalenie rządów carskich, usunięcie przeżytków feudalnych i ustanowienie republiki demokratycznej.

Podobne zadania stały i przed rewolucjami burżuazyjnymi Europy zachodniej w 19 w. Specyfika rewolucji 1905 r. wynikała jednak przede wszystkim z okresu, w którym ona wybuchła, z reakcyjnej społecznie roli, którą odgrywała wtedy burżuazja rosyjska, sprzęgnięta mocnymi więzami z klasą obszarnczą i caratem, oraz z przodującej roli, którą nie tylko w ówczesnej Rosji, ale i w świecie zajął proletariatus Rosji. Konsekwentnie rewolucyjne, patriotyczne i internacjonalistyczne stanowisko proletariatus rosyjskiego, kierowanego świadomie przez marksistowsko-leninowską partię bolszewików, wysuwało go na hegemona rewolucji, który potrafił pociągnąć za sobą masy ludowe: chłopów, najżywiej zainteresowanych w konfiskacie ziemi obszarnczej, masy drobnomieszczańskie, walczące o pełną demokratyzację kraju, oraz proletariatus i masy ludowe innych narodów zamieszkujących ziemie imperium carskiego i znoszące podwójny ucisk — społeczny i narodowy. Narodowo-wyzwoleńcza walka narodów uciśnionych przez carat była najściślej związana z ogólnorosyjskim ruchem rewolucyjnym.

Sojusz proletariatus z rewolucyjnym chłopstwem, chociaż nie był jeszcze w pełni świadomie realizowany i powstawał często żywiołowo, umacniał się jednak we wspólnej walce i już w okresie rewolucji 1905 r. stworzył początek tej siły, która zdolna była w roku 1917 obalić carat, burżuazję i wywalczyć ustrój socjalistyczny.

Rewolucja 1905 r., która po raz pierwszy w dziejach zaktywizowała obrzymie masy ludowe, była jednocześnie szkołą ich politycznego wychowania. Masowe proletariackie formy walki, która w wielu wypadkach z ekonomicznej przeradzała się wyraźnie w polityczną, wysoki poziom jej organizacji, potężna ilość strajków protestacyjnych¹, demonstracje, nawet niekiedy powstania zbrojne — wszystko to wpłynęło na dojrzewanie świadomości politycznej mas ludowych rosyjskich i służyło za przykład proletariatusowi innych krajów. Pierwsza ludowa rewolucja rosyjska miała

¹ Liczba strajków w samym tylko okresie styczeń-luty 1905 wyniosła 810 tysięcy, tj. 2 razy tyle, co łączna liczba strajków w ciągu 10 lat poprzedzających rewolucję.

szeroki wpływ międzynarodowy. W miarę rozwoju rewolucji w Rosji wzmożyły się strajki i demonstracje proletariatu w szeregu krajów zachodniej Europy. Między innymi 13 kwietnia 1905 r. odbyła się w Budapeszcie olbrzymia demonstracja, żądająca powszechnego prawa wyborczego. Wzięło w niej udział około 40 000 osób. Demonstracja przerosła w powszechny strajk. W okresie strajków listopadowych w Rosji wybuchły zaburzenia uliczne w Wiedniu i Pradze. Wpływ rewolucji 1905-7 r. rozbuździł ruchy narodowo-wyzwoleńcze w azjatyckich krajach kolonialnych i zależnych. „Rewolucja rosyjska — pisał L e n i n — wywołała ruch w całej Azji. Rewolucje w Turcji, w Persji, Chinach dowodzą, że potężne powstanie 1905 roku pozostawiło głębokie ślady i że jego wpływ, ujawniający się w postępowym ruchu wielu setek milionów ludzi, nie da się wykorzenieć”². Szczególnie poważna jest rola roku 1905 w rozwoju ruchów rewolucyjnych w Chinach, zakończonych powstaniem w 1911 r. Republiki Chińskiej. Idee rewolucji rosyjskiej miały głęboki wpływ na powstanie demokratycznego programu rewolucjonistów chińskich.

Należy wreszcie podkreślić światowe znaczenie rewolucji 1905-7 r. jako bogatej skarbnicy doświadczeń z dziedziny teorii i praktyki walki proletariatu, wytyczającej dalszy kierunek jej strategii i taktyki. Uogólnieniem tych doświadczeń były przede wszystkim dalsze prace klasyków marksizmu, w szczególności prace Lenina o przerastaniu rewolucji burżuazyjno-demokratycznej w socjalistyczną, o walce klasowej proletariatu w różnych etapach rewolucji, o programie agrarnym partii bolszewików. Rozwijając wywody M a r k s a, Lenin stworzył na podstawie doświadczeń roku 1905 teorię rewolucji proletariackiej. Rok 1905 był wedle znanych słów Lenina „generalną próbą Października”³.

*

Rewolucja w Królestwie Polskim, jako część składowa potężnej walki narodów zamieszkujących obszar imperium rosyjskiego przeciwko uciskowi i absolutyzmowi carskiemu, łączyła w sobie ściśle cele społeczne z celami narodowo-wyzwoleńczymi. Była z jednej strony przejawem międzynarodalistycznej solidarności proletariatu polskiego i rosyjskiego, jednocześnie stanowiła kontynuację w nowym etapie historycznym walki narodowo-wyzwoleńczej, opartej jednak na znacznie szerszej bazie społecznej. Wzięły w niej udział szerokie masy ludowe, którym przewodził proletariat. W okresie bowiem imperializmu, gdy interesy burżuazji polskiej sprzeżyły się mocno z kapitałem rosyjskim, co stanowiło podłoże jej ugodowej polityki wobec burżuazji rosyjskiej i caratu, gdyż w nich widziała sprzymierzeńców w walce ze wzbierającą w kraju falą rewolucyjną, gdy zatem burżuazja zdradzała interesy narodowe — prawdziwymi ich obrońcami stały się masy ludowe. Walcząc o wyzwolenie społeczne walczyły one jednocześnie o wyzwolenie narodowe. Jeden z przywódców SDKPiL, Julian M a r c h l e w s k i, stwierdzał: „Najbliższe więc cele proletariatu polskiego w szczególności, a proletariatu wszelkich narodowości w państwach

² W. Lenin, Dzieła t. 23, Warszawa 1951, s. 276.

³ W. Lenin, Dzieła t. 31, wyd. ros., s. 11.

zaborczych w ogóle i interesy narodowości polskiej są identyczne; proletariat i tylko proletariat może być obrońcą interesów narodowych“⁴.

Ten ścisły związek ruchu społecznego z ruchem narodowo-wyzwoleńczym widoczny był w całym przebiegu rewolucji. On to nadawał jej potężny rozmach. Z jednej strony w całym okresie rewolucji obserwujemy jak gdyby pełną synchronizację wydarzeń w Królestwie Polskim z wydarzeniami na terenie Rosji. B. Bierut mówi o znamienym, odruchowym niemal poczuciu solidarności w polskiej klasie robotniczej z wydarzeniami i losem robotników rosyjskich⁵. Świadczyły o tym masowe strajki powszechne w styczniu i lutym 1905 r., proklamowane przez SDKPiL w odpowiedzi na „krwawą niedzielę“ w Rosji i następujące po niej wypadki, potężne demonstracje pierwszomajowe w całym imperium carskim, które przewyższały swym rozmachem w Warszawie i Łodzi wszelkie dotychczasowe manifestacje proletariatu polskiego, odzew, jaki wśród proletariatu Petersburga znalazło łódzkie powstanie czerwcowe, solidarny bojkot Dumy Bułyginowskiej przez SDPRR i SDKPiL i wreszcie masowe, o szerokim zasięgu strajki protestacyjne i solidarnościowe na ziemiach polskich w październiku-grudniu 1905 r. w odpowiedzi na strajki rosyjskiego proletariatu i powstanie zbrojne w Moskwie.

Jednocześnie polskie masy ludowe wysuwały hasła obrony narodowości polskiej przed uciskiem władz carskich, walczyły o nową konstytucję dla Królestwa, o język polski w szkołach i urzędach, o równouprawnienie polityczne. Mocno zaznaczył się również spłot celów społecznych z celami narodowo-wyzwoleńczymi w wystąpieniach chłopskich. Obok masowych antyobszarniczych i antykapitalistycznych strajków rolnych robotników folwarcznych widzimy walkę mas chłopskich o prawdziwy samorząd gminny, o udział chłopów bezrolnych i małorolnych w zarządach gminy, o język polski w gminach. Potężniejący coraz bardziej na jesieni 1905 r. ruch rewolucyjny na wsi wzywał do bojkotu władz carskich, do uchylania się od poboru do wojska, częste były na wsi wypadki zrywania herbów i godeł carskich.

O rozmachu i sile ruchów narodowo-wyzwoleńczych, demokratycznych i robotniczych w okresie rewolucji dobitnie może świadczyć zasięg ich oddziaływania na ziemiach polskich. Mimo że zasadniczo wypadki rewolucyjne toczyły się w zaborze rosyjskim, to jednak na wszystkich niemal ziemiach polskich obserwujemy wzrost napięcia rewolucyjnego i solidaryzowanie się z proletariatem Królestwa, co jednoczyło masy całego narodu polskiego w walce z uciskiem społecznym i narodowym. Silnym echem odbiła się rewolucja 1905 r. w Galicji, gdzie od pierwszej chwili jej wybuchu organizowano solidaryzujące się z walką proletariatu polskiego i rosyjskiego wiece i zgromadzenia ludowe. Po walkach czerwcowych w Łodzi doszło do żywiołowej manifestacji w Krakowie przy udziale 7000 osób, częste stały się strajki robotnicze, które przedtem były na tym terenie rzadkością wskutek zacofanej struktury gospodarczej. Fala rewolucyjna silniej i szerzej ogarnęła zacofaną ekonomicznie wieś galicyjską. Nasile-

⁴ J. Marchlewski, Pisma Wybrane, t. I, Warszawa 1952, s. 522.

⁵ B. Bierut, Podstawy ideologiczne PZPR. Warszawa 1951, s. 21.

nie ruchu wzrosło w roku 1906, obejmując coraz to inne powiaty. Robotnicy rolni walczyli o lepsze warunki bytu, masy chłopskie o lasy i pastwiska.

Rewolucja 1905 r. przyczyniła się do wzmoczenia wielkiej, masowej akcji w całej Austrii i Galicji o swobody demokratyczne, o powszechne prawo wyborcze. Pod naciskiem mas rząd austriacki musiał ustąpić i w styczniu 1907 r. wbrew opozycji reakcyjnego Koła Polskiego weszła w życie zreformowana ustawa wyborcza do parlamentu wiedeńskiego.

Duży oddźwięk znalazła rewolucja i w zaborze pruskim. Strajki i demonstracje uliczne robotników poczynawszy od jesieni 1905 r. przybierały charakter solidarnościowy z rewolucją rosyjską oraz wysuwały obok ekonomicznych hasła polityczne. Również i na wsi wzrósł opór robotników rolnych przeciw obszarnictwu. Ponieważ ucisk narodowy był tu silniejszy niż w zaborze austriackim, bardziej zacięta była też walka o prawa narodowe przeciw germanizacji. Wyrazem tej walki były między innymi masowe strajki szkolne w latach 1906—1907, które ogarnęły 800 szkół i ponad 75 tysięcy dzieci.

Potężne echo wywołała rewolucja na Śląsku. Awangardowym oddziałem ruchu byli górnicy. Masowe strajki, obejmujące tysiące robotników we wszystkich warsztatach pracy coraz to innych okręgów, zmobilizowały do walki w latach rewolucji ogółem 40 000 robotników. Obok strajków odbywały się wspólne zgromadzenia polityczne robotników polskich i niemieckich na znak solidarności z proletariatem rosyjskim. Silnie sprzęgają się na tym terenie antykapitalistyczna walka o lepsze warunki ekonomiczne z walką o prawa narodowe i demokratyczne przeciwko szczególnie tutaj silnemu splotowi ucisku społecznego z uciskiem narodowym.

Nasza znajomość dziejów rewolucji 1905 r. na całym obszarze ziem polskich była do niedawna słaba i niepełna. Historia okresu rewolucyjnego była świadomie przemilczana lub wypaczana przez klasy posiadające i ich historyków. Dotyczy to w szczególności tych ziem, na których ugrupowania nacjonalistyczne, żerujące na patriotyzmie mas ludowych, wyzyskiwały politykę ucisku narodowego zaborców, aby wsączyć tym masom jad szowinizmu i odciągnąć je od internacjonalistycznej współpracy z proletariatem państwa zaborczego. Jednym z najpilniejszych zadań badaczy rewolucji 1905—1907 r. jest wydobyć na jaw — w toku nowych poszukiwań źródłowych — tradycji postępowych walk proletariatu polskiego. opracowanie ich i spopularyzowanie.

*

Analizując wzajemny stosunek poszczególnych klas i grup społecznych należy podkreślić, że rewolucja 1905 r. w Królestwie dowiodła przede wszystkim dużej politycznej dojrzałości proletariatu polskiego, kierowanego przez SDKPiL. O tej dojrzałości świadczyło jego konsekwentnie rewolucyjne stanowisko, odrzucanie wszelkich teorii solidaryzmu klasowego, internacjonalizm i braterstwo broni z proletariatem rosyjskim, zorganizowane formy walki masowej z wszelkim uciskiem. Lenin pisał o proletariacie łódzkim, że „pokazuje nie tylko nowe wzory rewolucyjnego entuzjazmu i bohaterstwa, lecz i wyższe formy walki“⁶. Toteż klasa ro-

⁶ Lenin o Polsce i polskim ruchu robotniczym, Warszawa 1954, s. 44.

botnicza Królestwa od początku zajęła kierownicze stanowisko w rewolucji i pobudziła do wystąpień rewolucyjnych szerokie masy zainteresowanych w zwołaniu rewolucji chłopów, inteligencji, młodzieży i patriotycznego drobnomieszczaństwa.

Masy chłopskie występowały czynnie zarówno w antykapitalistycznej walce robotników rolnych, jak i w walce z licznymi jeszcze na wsi polskiej przeżytkami feudalnej formacji — o lasy, pastwiska, łąki, jak wreszcie w walce z uciskiem narodowym. W okresach wzrostu nasilenia walk robotniczych można było obserwować na wsi nasilenie się fali rewolucyjnej oraz wzrost jej trwałości. Naczelne miejsce w walce rewolucyjnej chłopstwa zajął ruch strajkowy robotników folwarcznych, którego bazę stanowiła wzrastająca wciąż wskutek procesu rozwarstwienia wsi kilkumilionowa rzesza bezrolnej i małorolnej ludności wiejskiej. Strajki rolne objęły czwartą część ogólnej liczby powiatów Królestwa. W praktyce walki rewolucyjnej żywiłowo kształtowały się w 1905 r. w Królestwie zaczątki sojuszu robotniczo-chłopskiego, wzrastały na wsi wpływy SDKPiL. Wśród walk mas chłopskich wzmacniał się wskutek oddziaływania partii klasy robotniczej radykalny odłam ruchu ludowego, zaczynało rodzić się zrozumienie dla sojuszu robotniczo-chłopskiego. Radykalny ruch ludowy rozpoczął s opniową emancypację spod wpływów burżuazji, zaczynał widzieć swoje odrębne cele klasowe, stworzył własne stronnictwo (Polski Związek Ludowy w 1905 r.), wydawał własne pisma. Pod wpływem walk radykalizował się również ludowy ruch chłopski w Galicji oraz sympatyzujący z rewolucją organ ludowców „Przyjaciel Ludu”. Na łamach jego entuzjastyczne artykuły o rewolucji w Kongresówce zamieszczał znany pisarz chłopski Wł. Orkan.

O sile wystąpień chłopskich i o napięciu rewolucyjnym na wsi świadczą może i ten fakt, że masowe wystąpienia chłopów wybuchały raz po raz i to nawet w tych okresach, kiedy w mieście fala rewolucyjna zaczynała już słabnąć. Silny oddźwięk znalazły wystąpienia chłopskie w innych zaborach, szczególnie tam, gdzie wskutek zacofania gospodarczego silnie ciążyły wsi przeżytki feudalne.

Mimo zasadniczo błędnego stanowiska SDKPiL w sprawie chłopskiej, mimo iż nie doceniała ona rezerw rewolucyjnych tkwiących w ruchu chłopskim, gdyż błędnie oceniała charakter rewolucji i uchylała się od kierowniczej roli w ruchu chłopskim — walki chłopskie wybuchały żywiłowo z niezwykłą niekiedy siłą.

W wielu guberniach można było zaobserwować ściślejszą więź SDKPiL i ruchu proletariackiego z ruchem chłopskim. Dotyczy to przede wszystkim guberni radomskiej i lubelskiej, o której pisał Feliks Dzierzynski, że „...roboty tam podobno idzie wspaniale... Wołają o odpowiednią literaturę. Manifest do chłopów tu potrzebny... byłaby to akcja, która by nam zjednała całe zastępy”⁷.

O ruchach rewolucyjnych na wsi wiemy jeszcze ciągle zbyt mało. Historiografia burżuazyjna celowo przemilczała i fałszowała istnienie związku między rewolucyjną walką proletariatu i chłopstwa. Ostatnio rozpoczęto na dużą skalę badania dotyczące sytuacji ekonomicznej chłopstwa w okresie bezpośrednio przed rewolucją i w czasie jej trwania, natężenia

⁷ F. Dzierzynski, Z pola walki, nr 11—12, Moskwa 1931. s. 120.

walk w poszczególnych okręgach i w poszczególnych okresach, charakteru tych walk.

Niemniej jednak wiele jeszcze spraw w tym zakresie wymaga wyjaśnienia. W szczególności chodzi o zbadanie zasięgu dwóch walk społecznych na wsi polskiej oraz ich wzajemnego stosunku, co pozwoli nam bliżej określić specyfikę rewolucji 1905 r. na ziemiach polskich, zanalizować przyczyny jej niepowodzeń. Ważną sprawą, która dotychczas czeka na opracowanie, jest dokładniejsze zbadanie wpływu na chłopstwo rewolucyjnego ruchu proletariackiego:

Rewolucja ogarnęła także rzesze postępowej inteligencji. Walka robotników znajdowała oddźwięk i sympatię w masach drobnomieszczaństwa miejskiego i inteligencji, gdyż ucisk narodowy wiązał się dla nich z trudną sytuacją ekonomiczną, a szczególnie z brakiem pracy. Strajkowali nauczyciele, w strajkach powszechnych brali udział pracownicy sztuki, aktorzy i artyści. Znaczenie pracy politycznej wśród inteligencji w pełni doceniał F. Dzierżyński. W liście do Komitetu Zagranicznego SDKPiL pisał: „Nie zapominajcie również o inteligencji, garnie się ona do nas, my jej tylko gadaniem urobić nie możemy. Stosunki nasze wśród inteligencji wciąż się rozszerzają, nie ma tylko ręki, która by to zorganizowała, wyzyskała i pchała dalej“⁸. Rewolucja potwierdziła zdanie Lenina o inteligencji, że „...jest ona przy całej jej chwiejności bardziej zdolna do rewolucyjnej walki z samowładztwem, pod warunkiem zblżenia się do ludu, może stać się wielką siłą w tej walce. Sama przez się bezsilna, mogłaby ona dać bardzo znacznym warstwom drobnych burżua i chłopów to właśnie, czego im brak: wiedzę, program, kierownictwo, organizację“⁹.

Jak wielki wpływ miała rewolucja na twórczość naszych postępowych pisarzy, niech świadczą między innymi utwory S. Żeromskiego, A. Struga, M. Konopnickiej, Wł. Orkana i L. Staffa.

Hasła rewolucji dotarły do młodzieży nie tylko fabrycznej, ale i szkolnej i to wszelkich stopni, co znalazło wyraz w szerokim, ogarniającym całe niemal ziemie polskie strajku szkolnym w 1905 roku.

I wreszcie rozmach rewolucji ogarnął swym wpływem stacjonujące w Królestwie Polskim wojsko carskie. Znane są fakty sympatii wojska dla rewolucji, wystąpień i buntów żołnierzy (na przykład pułków stacjonujących w Puławach czy w Łodzi), odmowy strzelania do rewolucyjnego proletariatu.

Działalność Wojskowej Rewolucyjnej Organizacji i współpraca jej z SDKPiL była ostatnio przedmiotem wyczerpujących, źródłowych studiów¹⁰.

*

Wielkie znaczenie rewolucji polega również na tym, że w jej toku odkryło się prawdziwe oblicze partii burżuazyjnych, którym w dużej mierze udawało się ukryć swoją reakcyjną, antyludową i antynarodową ideolo-

⁸ Z pism F. Dzierżyńskiego, Warszawa 1952, s. 43.

⁹ W. Lenin, Dzieła t. 9, Warszawa 1953, s. 207.

¹⁰ Por. I. P a w ł o w s k i, Ruch rewolucyjny wśród żołnierzy Warszawskiego Okręgu Wojskowego w 1905 r. „Kwart. Hist.“ nr 4/54.

gię pod płaszczykiem pseudopatriotycznej i pseudodemokratycznej frazeologii. Masy ludowe zaczęły tracić zaufanie do polityki Narodowej Demokracji a częściowo i PPS i stopniowo wyłamywać się spod wpływów burżuazji.

Wrogi stosunek PPS do rewolucji rosyjskiej sprawiał, że z nienawiścią patrzyła ona na braterstwo broni proletariatu polskiego i rosyjskiego. Solidarności proletariackiej przeciwstawiła nacjonalistyczne hasło walki z narodem rosyjskim. Dążeniem jej było przekształcenie masowego ruchu rewolucyjnego w wojnę przeciw Rosji. Z wrogiego stosunku do rewolucji wynikał wrogi stosunek do form walki robotników. PPS od początku potępiała masowy ruch strajkowy stając w „obronie przemysłu krajowego“, bała się wystąpień uzbrojonego ludu, zamiast masowego ruchu rewolucyjnego propagowała terror indywidualny. Pod naciskiem robotniczych dółów organizacyjnych — w okresach nasilenia walk rewolucyjnych — ówczesne kierownictwo partii, aby nie stracić zaufania klasy robotniczej, zmuszone było dołączyć się do strajków, ale usiłowało nie dopuścić do przechodzenia ruchu rewolucyjnego w wyższe formy walki, poprzestać na ekonomicznym charakterze strajków i nie zezwolić na przerastanie strajków politycznych w zbrojne powstania. Rewolucja 1905 r. spowodowała rozłam w PPS. Doły tej partii dały się porwać walce wbrew nastawieniu przywódców. Elementy lewicowe w PPS szybko dojrzewały i radykalizowały się, coraz częściej solidaryzując się w walce z proletariatem rosyjskim. Znane są liczne wypadki wspólnych wystąpień (szczególnie na terenie Łodzi) robotników zorganizowanych w SDKPiL i w PPS. Elementy lewicowe począwszy od lutego 1905 zdobywały stopniowo przewagę w kierownictwie partii, domagały się rewizji stosunku do rewolucji rosyjskiej, a w listopadzie 1906 r. doprowadziły do ostatecznego rozłamu i powstania PPS-lewicy. Mimo całego obciążenia ideologią drobnomieszczańską PPS-lewica była partią stojącą na gruncie proletariackiego internacjonalizmu, zbliżającą się coraz bardziej do stanowiska SDKPiL, z którą zjednoczyła się w r. 1918 w KPRP.

W rewolucji wyszło też z całą jaskrawością na jaw zdradzieckie wobec narodu, służalcze zaś wobec caratu oblicze endecji, która jeszcze do okresu rewolucji i częściowo w pierwszych miesiącach jej trwania maskowała się hasłami demokratycznymi. Mając poważne oparcie wśród obszarnictwa i zamożnego chłopstwa, endecja w okresach strajków rolnych zwracała się o pomoc wojskową do władz carskich. Potwierdzają to liczne materiały, zgrupowane w naszych archiwach. Narodowa Demokracja organizowała antyrobotnicze demonstracje, między innymi w lipcu 1905 r. w Warszawie. Jak jawnie ugodową wobec caratu i antynarodową politykę prowadziła endecja, świadczyć może fakt, że wbrew głośzonym przez nią deklaracjom, jakoby walczyła o niepodległość Polski, wódz Narodowej Demokracji R. Dmowski, jako kierownik delegacji endeckiej do pertraktacji z carskim ministrem Wittem, zaofiarował rządowi swoje usługi zobowiązując się, że endecja zdusi rewolucję w Polsce, jeśli carat zgodzi się na autonomię Królestwa¹¹. W chwili więc gdy proletariat polski walczył o obalenie rządów carskich, Narodowa Demokracja poprzestawała

¹¹ B a u d o u i n d e C o u r t e n a y, *Autonomia Polski*, Kraków 1907. s. 4—5. (cyt. za M. Szusterem, *Rewolucja 1905—07 r. w Polsce*, Warszawa 1950.

na żądaniu autonomii Królestwa, byle zdusić rewolucję i zachować rządy carskie jak najdłużej.

W maju 1905 r. stworzyła endecja Narodowy Związek Robotniczy, który miał na celu dywersję i tłumienie strajków, rozprawę z działaczami robotniczymi i skrytobójcze morderstwa przedstawicieli proletariatu.

Z siłami reakcji polskiej jednoczył się wyższy kler, znajdujący oparcie w antypolskiej, reakcyjnej polityce Watykanu. Znana jest encyklika papieża Piusa X z dnia 3 grudnia 1905 r., wzywająca duchowieństwo polskie w zaborze rosyjskim do zachowania wierności i posłuszeństwa carowi. Znane są wypadki antyrewolucyjnych i antynarodowych wystąpień wielu biskupów polskich nie tylko w Królestwie, ale i w innych zaborach. Reakcyjny kler zalecał chłopstwu posłuszeństwo wobec dworu, prowadził gwałtowną propagandę przeciwko strajkom i wystąpieniom robotniczym.

Antyrewolucyjne stanowisko ugrupowań burżuazyjnych Królestwa zajęły w 1905 r. również polskie klasy posiadające w innych zaborach. Na terenie Galicji stronnictwa burżuazyjne wszystkich odcieni wzywały lud pracujący do bierności, „aby w spokoju wyczekiwał końca dramatu dziejowego, jaki się w Rosji rozgrywa“¹². Silne w Galicji ugrupowania konserwatywne jawnie występowały przeciw rewolucji, w sposób bardziej zawołowany czyniło to PPSD z I. Daszyńskim na czele, starając się między innymi zastraszyć masy pracujące groźnymi konsekwencjami rewolucji.

Zadanie zdemaskowania do końca wrogiej rewolucji postawy klas posiadających, rozwianie wielu jeszcze legend, pokutujących tu i ówdzie wśród społeczeństwa o rzekomym patriotyzmie i walce o niepodległość Polski czołowych ugrupowań burżuazyjnych, w szczególności pepesowsko-piłsudczykowskich — to jedno z niezmiernie ważnych zadań, czekających badaczy tego okresu w Polsce Ludowej.

Jak już wspomniano, polska spuścizna historyczna przekazała nam niewiele wiadomości o rewolucji 1905—1907 r. Burżuazyjni historycy bądź świadomie pomijali wypadki 1905—1907 roku milczeniem, bądź też wypaczali ich przebieg oceniając je fałszywie. Wielu historyków, piszących między innymi o okresie przełomu wieku XIX i XX, umyślnie nie dochodziło do roku 1905, jak na przykład A. S z e l ą g o w s k i („Polska, jej dzieje i kultura“ — 1934), czy też pominęło go jak M. B o b r z y ń s k i w 3 tomie „Dziejów Polski“. Charakterystyczna w pewnym sensie jest tematyka prac wybitnych historyków burżuazyjnych współczesnych okresowi rewolucji — cieszących się jeszcze do niedawna opinią postępowych (między innymi i takich jak Szymon A s k e n a z y i Tadeusz K o r z o n), którzy w latach wrzenia rewolucyjnego w pracach swych nie dotknęli nawet problematyki walk klasowych i dziejów ludu, głosili kult wybitnych jednostek-bohaterów, pochwałą burżuazji i ustroju kapitalistycznego, okazywali szczególne zainteresowanie dla dawnych, jednostronnie ocenianych powstań narodowych, kończące się na roku 1864. Wszystko to miało

¹² „Gazeta Narodowa“, 28.I.1905.

odwrócić uwagę od rewolucji i rozpałać nacjonalistyczną nienawiść do Rosji.

Nienawiść do Rosji wzbudzić miały między innymi prace tego typu, jak A. J a b ł o n o w s k i e g o („Dekabryści i ich stosunek do Polski“, 1909), całkowicie fałszujące stosunek dekabrystów do Polski.

Niezmiernie znamienne jest równocześnie zainteresowanie tych historyków ziemiami etnicznymi niepolskimi, wchodzącymi przed r. 1772 do Korony (np. L. W a s i l e w s k i), odzwierciedlające wielkomocarstwową ideologię polskiej burżuazji i obszarnictwa.

W pierwszym numerze czasopisma „Naród i państwo“, redagowanego przez Wł. S t u d n i c k i e g o (z 1.10.1906), wystąpił Askenazy z charakterystycznym artykułem wstępnym na temat rewolucji 1905 roku i pewnych analogii historycznych. Przecistawiając w gruncie rzeczy tendencyjnie „bezsztaltne okropności w Rosji“ klasycznym dramatowi — wielkiej rewolucji francuskiej, usiłuje Askenazy pomniejszyć i zozydź (jak pisze) „quasi-rewolucję“ rosyjską. „Rewolucyjne wstrząsy“, kryzys państwa nie były tu dziełem burżuazji — i stąd ich potępienie. Dodać trzeba, że cała twórczość Askenazego stała pod znakiem kultu wielkoburżuazyjnego nurtu w rewolucji francuskiej XVIII w., który przysłonić miał nie tylko jej nurt plebejski i jakobiński, lecz i rewolucyjne zmagania proletariatu z uciskiem w początkach ery imperializmu.

Jeżeli w kilku wystąpieniach publicystycznych zabiorą głos na tematy aktualne niektórzy współcześni rewolucji 1905 r. historycy, będą to zazwyczaj głosy wrogie rewolucji, wrogie klasie robotniczej. „Słowo Wstępne“ W. F e l d m a n a, nawiązujące do polskich ruchów wywoleńczych, stwierdza, że drogą do wyzwolenia Polski jest oparcie się na dyplomacji¹³. T. K o r z o n w znanym liście do Zarządu Głównego SDKPiL potępia strajki robotnicze uważając je za przyczynę bezrobocia; adresatów listu nazywa ironicznie „Republikanami państwa rosyjskiego“¹⁴. Ten sam autor w „Historii Nowoczesnej“ (1906) potępia strajk szkolny w 1905 r.^{14a} Na przykładzie wymienionego wybitnego historyka widać, jak pod wpływem rewolucji wyraźnie uwsteczniały się stanowiska polityczne wielu historyków, względnie postępowych w okresie wcześniejszym. Zasadniczym miernikiem postępu historyka i publicysty stawał się coraz bardziej stosunek do ruchu rewolucyjnego klasy robotniczej polskiej i rosyjskiej.

Wyraźnie wrogie stanowisko wobec ruchów rewolucyjnych w okresie 1905—1907 zajęła historiografia endecka. W. S o b i e s k i widział w nich niebezpieczeństwo dla burżuazji podobne do niebezpieczeństwa chłopskiego w r. 1863¹⁵. W III tomie „Dziejów Polski“ nazwał strajkujących robotników niszczycielami przemysłu narodowego i atakował SDKPiL za solidarność z ruchem rewolucyjnym rosyjskim. Podobne stanowisko reprezentował A. L e w i c k i i St. K e m p n e r¹⁶. Dążeniem historyków tego kierunku było przekonanie czytelników, że interes narodu polskiego wymagał odgradzenia się od wpływów rewolucji ro-

¹³ W. F e l d m a n, Irredenta polska, Krytyka. 1920.

¹⁴ T. K o r z o n, Do Zarządu Głównego SDKPiL oraz do wszelakiego tytułu sprawców bezrobocia w Polsce, Listy otwarte, Mowy, Rozprawy, Rozbiory, 1915, t. I, s. 39.

^{14a} Por. też: „Głosy w sprawie bezrobocia szkolnego“, tamże, s. 42.

¹⁵ „Przegląd Historyczny“ nr 1, 1905, art. wstępny.

¹⁶ „Ekonomista“ nr 1, 1906.

syjskiej. Pogląd ten, głoszony w 1905 r. przez I. Daszyńskiego o reprezentować będzie później i historiografia piłsudczykowska. Część naukowców endeckich, między innymi zajmujących się historią jak W. Grabski, sprowadzała problem rewolucji do zagadnień tylko ekonomicznych, wypaczając tym samym jej obraz.

Bardzo znamienne jest stanowisko historiografii pepesowskiej. Ani jednej monografii, ani jednej syntezy roku 1905 — przy licznych jednocześnie wypowiedziach publicystycznych historyków i sympatyków tego obozu na łamach pism partyjnych o aktualno-taktycznym znaczeniu. Ponieważ wypowiedzi te nie mogły przemilczeć roli rewolucji i ruchu robotniczego, starały się sprowadzić jej znaczenie do walki zbrojnej z Rosją, wysuwając na miejsce czołowe momenty nacjonalistyczne. Takie stanowisko zajęli w szeregu artykułów między innymi w „Przedświcie“ L. Wasilewski, J o d k o - N a r k i e w i c z, B. L i m a n o w s k i, zbliżony mocno do kół pepesowskich W. Feldman — oceniający strajki robotnicze — podobnie zresztą jak inni historycy burżuazyjni — jako szaleństwo doprowadzające do powszechnego bezrobocia. Identyczną ocenę strajków dał I. Daszyński w słynnym liście z grudnia 1905 r.

W okresie dwudziestolecia obraz rewolucji uległ jeszcze dalszemu fałszowaniu w historiografii piłsudczykowskiej (Wł. P o b ó g - M a l i n o w s k i, W. L i p i ń s k i). Celem jej była gloryfikacja Piłsudskiego i jego ludzi — obiektywnie agentów burżuazji w ruchu robotniczym, jako tych „którzy walczyli o niepodległość“, którzy tę „niepodległość wywalczyli“. Prześiąknięta mitem wodza, stwarza mu odpowiednią legendę i tradycję na łamach pism takich, jak przede wszystkim „Niepodległość“. Bohaterstwu mas robotniczych przydaje cechy nacjonalistyczne, pisząc o 1905 r. ukazuje przede wszystkim działalność prawicy PPS. Te nowe tendencje dobitnie ilustruje już sam tytuł pracy W. Lipińskiego z roku 1931 — „Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905—1918 r.“¹⁷. Niemniej wymowna jest również inna praca St. N o w o s i ń s k i e g o (Zawieruchy): „Z czasów rewolucji 1905 r. i p ó ź n i e j s z y c h w a l k o n i e p o d l e g ł o ś ć P o l s k i“¹⁸. (podkr. red.).

Analiza historiografii piłsudczykowskiej okresu dwudziestolecia pozwała jednocześnie dostrzec ewolucję wsteczną tych niektórych historyków, którzy w okresie wcześniejszym zbliżali się jeszcze do stanowiska PPS-lewicy.

Dorobek historyczny pisarzy postępowych dotyczący okresu rewolucji 1905 roku w Polsce, pisany z pozycji klasy robotniczej, obejmuje niewiele pozycji. Poważną rolę w okresie września rewolucyjnego odegrały zamieszczone w prasie socjaldemokratycznej polskiej i niemieckiej prace R. L u k s e m b u r g o rewolucji 1905 r., prace J. M a r c h l e w s k i e g o, czasopisma SDKPiL z tego okresu, jak „Czerwony Sztandar“, „Z pola walki“, dalej szereg artykułów drukowanych przez F. K o n a, T. R e c h n i e w s k i e g o i N. G ą s i o r o w s k ą w czasopismach PPS-lewicy „Wiedza“ i „Kuźnia“ oraz dwie cenne pozycje pióra F. Kona „Historia ruchu rewolucyjnego w Rosji“ (1908) i „Sady wojenne w Królestwie Polskim“ (1909) — omawiające działalność PPS-lewicy w czasie

¹⁷ Wacław Lipiński, Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905—1918, wyd II, Warszawa 1935.

¹⁸ „Niepodległość“ tom V, 1931.

rewolucji. Niezmiernie ważne pozycje dla poznania prawdziwego przebiegu rewolucji 1905 r. na ziemiach polskich zawiera wychodzące w Moskwie w latach trzydziestych XX wieku czasopismo „Z pola walki“.

Ten krótki i niepełny zarys historiograficzny — rzecz jasna — nie daje wyczerpującej analizy i oceny naszego piśmiennictwa historycznego. Nie jest to zresztą jego celem, chodziło bowiem o to przede wszystkim, aby wskazać, jak wielkie są błędy i braki puścizny historycznej, którą zastała Polska Ludowa, i jak wielkie w związku z tym są nasze zadania i możliwości.

Pierwsze nowe prace zostały już podjęte.

W okresie dziesięciolecia wydano szereg pozycji ułatwiających poznanie i właściwe zrozumienie okresu rewolucji 1905 r. Między innymi zebrano wypowiedzi Lenina dotyczące oceny wydarzeń rewolucji na ziemiach polskich w zbiorze „Lenin o Polsce i polskim ruchu robotniczym“, wydano I tom „Pism“ J. Marchlewskiego, pisma i pamiętniki F. Dzierżyńskiego, „Listy“ Róży Luksemburg oraz zebrano jej artykuły o 1905 r. w specjalnym zbiorze. Pierwszą wstępną syntezę rewolucji dały T. D a n i s z e w s k i e g o Materiały do studiowania historii polskiego ruchu robotniczego (Rewolucja 1905-7 na ziemiach polskich). Przetłumaczono również prace radzieckie dotyczące omawianej tematyki, jak pracę U. S z u s t e r a¹⁹, książkę A. P a n k r a t o w e j²⁰ i pracę I. C h r i e n o w a²¹. Ta ostatnia dotyczy fragmentów rewolucji na ziemiach polskich. Duże znaczenie dla wszechstronnego poznania dziejów rewolucji miała zorganizowana w 1952 r. sesja naukowa INS, która przyniosła próbę analizy wszystkich czynników społecznych działających w okresie rewolucji oraz wydobyla na jaw szereg nowych faktów dotyczących jej przebiegu i zasięgu²².

Pięćdziesiąta rocznica rewolucji 1905 r. przyczyni się do znacznie głębszego i szerszego poznania dziejów tego okresu. Poprzedziła ją praca bądź indywidualna, bądź też zespołowa nad wydobyciem w pierwszym rzędzie z naszych archiwów leżącego w nich, a nie wyzyskanego dotychczas materiału. Wydział Historii Partii zebrał dokumenty dotyczące działalności SDKPiL oraz materiały i ulotki przez nią wydane. Na skalę krajową zorganizowana przez Instytut Historii PAN kwerenda archiwalna wydobywa po raz pierwszy niejednokrotnie rewelacyjne materiały dotyczące ruchów chłopskich. Znalaziono ciekawe materiały dotyczące roli w rewolucji polskiej wojska carskiego stacjonowanego w Królestwie. Trwa zbieranie materiałów świadczących o wpływie rewolucji na inne zabory — Śląsk, Poznańskie, Galicję, wydobywa się ciekawe źródła dotyczące walk w poszczególnych miastach i dzielnicach, jak w Warszawie, Łodzi, Zagłębiu Dąbrowskim. Prace te znajdują swe uwieńczenie w szeregu wydawnictw i artykułów, planowanych na rok 1955 i na lata dalsze.

W zakresie wydawnictw źródłowych Wydział Historii Partii wydał poprzedzony wstępem wybór dokumentów: „SDKPiL w rewolucji 1905—

¹⁹ U. Szuster, Rewolucja 1905—1907 w Polsce, Wyd. „Prasa Wojskowa“, Warszawa 1950.

²⁰ A. Pankratowa, Pierwsza rewolucja rosyjska 1905-07. Warszawa 1952.

²¹ I. A. Chrienow, Rewolucyjne wystąpienia robotników warszawskich w dniach styczniowych 1905, Zeszyty Historyczne „Nowych Dróg“, 1952, nr 5.

²² Por. sprawozdanie w „Kwartalniku Historycznym“ 1953, nr 1, s. 328.

1907 r.“ oraz przygotowuje wybór drugi „Sojusz robotniczo-chłopski w rewolucji 1905—1907 r.“. Ponadto przygotowuje się do druku II tom pism J. Marchlewskiego. St. K a l a b i ń s k i opracowuje zbiór materiałów oświetlających rolę caratu i polskich klas posiadających w okresie rewolucji, wspólnie zaś z F. T y c h e m przygotowuje do druku kilkutomowe wydawnictwo materiałów źródłowych do ruchów chłopskich w rewolucji 1905 r.

Z opracowań monograficznych związanych z problematyką rewolucji, w druku znajdują się materiały sesji INS-u o 1905 r. Następnie w roku 1955 ma się ukazać monografia St. Kalabińskiego „Antynarodowa polityka endecji w rewolucji 1905 r.“, monografia I. P i e t r z a k - P a w ł o w s k i e j „Królestwo Polskie w początkach imperializmu i narastania fali rewolucyjnej“ oraz monografia P. K o r c a „Rewolucja 1905 r. w Łodzi i w okręgu przemysłowym łódzkim“. Na ukończeniu jest również monografia I. P a w ł o w s k i e g o o działalności WRO w wojsku carskim. W związku z 50-tą rocznicą rewolucji, w roku 1955 i 1956 pojawi się w „Kwartalniku Historycznym“ kilka rozpraw opartych na nowych materiałach źródłowych, omawiających najistotniejsze zagadnienia tego okresu — między innymi udział poszczególnych klas społecznych i grup ludności w rewolucji. Ukaże się specjalny numer „Przeglądu Historycznego“ poświęcony szerokiej problematyce rewolucji — zarówno ekonomicznej, jak i walce klasowej — oraz polityce caratu i klas posiadających wobec rewolucji. Przystąpiono też do opracowań popularnonaukowych, jak broszura T. Daniszewskiego „Rok 1905 na ziemiach polskich“, „Obrazki z wydarzeń roku 1905“ — pod red. B. K r a u z e g o, M. R ę k a s a „Udział chłopów polskich w rewolucji 1905 r.“, T. W o j e ń s k i e g o — rzecz o strajku szkolnym 1905 r. W przygotowaniu są też inne publikacje obejmujące bądź wspomnienia, bądź też utwory literackie i artystyczne.

W rocznicę rewolucji 1905 r. — obok uroczystości w tych miejscowościach, gdzie odbyły się poważniejsze wystąpienia rewolucyjne, 1 maja 1955 nastąpi w Warszawie otwarcie dokumentarnej wystawy o rewolucji 1905 r. na ziemiach polskich, przygotowywanej przez Wydział Historii Partii KC PZPR i Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych.

W czerwcu, w rocznicę powstania łódzkiego, odbędzie się sesja Polskiego Towarzystwa Historycznego w Łodzi, poświęcona zagadnieniu walk łódzkich, połączona z otwarciem wystawy.

Dla upamiętnienia rewolucji, a szczególnie rocznicy potężnych manifestacji politycznych październikowo-listopadowych przygotowuje się w październiku 1955 r. połączona sesja naukowa Instytutu Historii PAN, Wydziału Historii Partii KC, Instytutu Nauk Społecznych przy KC PZPR oraz Instytutu Polsko-Radzieckiego — poświęcona problematyce rewolucji, w szczególności zaś zagadnieniom dojrzewania hegemonii klasy robotniczej, krystalizowania się sojuszu robotniczo-chłopskiego, narodowo-wyzwoleńczej treści walk rewolucyjnych we wszystkich trzech zaborach oraz współpracy polskich i rosyjskich sił rewolucyjnych. W sesji wezmą udział przedstawiciele instytutów historii Związku Radzieckiego i krajów demokracji ludowej. Dorobek sesji zostanie przekazany bezpośrednio do szeregu innych miejscowości w Polsce, jej wyniki zaś będą opublikowane.

Akcja poszerzania naszej wiedzy o roku 1905 obejmuje również inne ośrodki uniwersyteckie. W celu omówienia wpływów rewolucji na Śląsk, Poznańskie i Pomorze oraz Galicję zorganizowane zostaną przez właściwe uniwersytety w listopadzie 1955 r. sesje we Wrocławiu, Poznaniu i Toruniu (łącznie) oraz w Krakowie.

Przewiduje się wreszcie szereg odczytów popularnych i pogadarek organizowanych przez Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i inne instytucje.

Ciekawie i bogato przedstawia się plan uczczenia rocznicy rewolucji przez Akademię Nauk ZSRR i jej Instytut Historii²³. Oddano do druku reedycję zbioru artykułów pod wspólną nazwą „Rewolucja w nacjonalnych rajonach Rosji”. Nowa edycja obok wprowadzenia szeregu uzupełnień, opartych na danych źródłowych i opracowanych przez większy zespół autorów, zawiera na nowo napisane, wzbogacone o nowy materiał trzy artykuły dotyczące dziejów rewolucji 1905 r. na Litwie, Łotwie i w Estonii.

Oddany został również do druku podwójny numer czasopisma „Istoričeskije Zapiski”, który zawierać będzie opracowanie trzech tematów dotyczących rewolucji 1905—1907, mianowicie: ruchu robotniczego w tym okresie, ruchu chłopskiego oraz rewolucyjnego ruchu w armii carskiej. W numerze tym znajduje się również artykuł o powstaniu czerwcowym w Łodzi.

Instytut Historii AN wspólnie z naczelną dyrekcją archiwów radzieckich i archiwami poszczególnych republik przygotowuje wydanie w 1955 roku 5 tomów dokumentów o całości ruchu rewolucyjnego w okresie 1905—1907. Zebrany bogaty materiał, dotychczas nie opublikowany, obejmuje materiały urzędowe, partyjne, prasę legalną i nielegalną, wiadomości rad delegatów robotniczych z moskiewską i petersburską na czele. Treść tomów przedstawia się następująco: tom I obejmuje początkowy okres rewolucji w imperium carskim (łącznie z Królestwem Polskim) do marca 1905 r. tom II i III — okres powszechnego strajku politycznego w październiku; tom IV i V — zbrojne powstanie grudniowe w całym kraju. Następne tomy, wydane później, obejmą okres kwiecień—wrzesień 1906 oraz okres do roku 1907. Specjalnie ciekawe są materiały dotyczące ruchu rewolucyjnego w armii i flocie. Ciekawe materiały naświetlają dzieje rewolucji na ziemiach polskich, między innymi ruchy w armii na terenie Królestwa Polskiego, rewolucyjną walkę kolejarzy okręgu warszawskiego, ruchy chłopskie w Lubelszczyźnie.

Dużą ilość zebranych z kwerendy materiałów dotyczących walki rewolucyjnej na terenach polskich przekaże Naczelną Dyrekcja Archiwów Radzieckich do użytku historyków polskich.

Na marginesie należy również zaznaczyć, że nadal będzie się kontynuować publikację materiałów do dziejów ruchu robotniczego w Rosji pod redakcją akad. A. Pankratowej oraz rozpocznie się analogiczne 10-tomowe

²³ Informacji o zamierzeniach historyków radzieckich w związku z rocznicą rewolucji 1905 r. udzielił naszej redakcji bawiący w Polsce w czasie sesji pomorskiej dyr. Instytutu Historii AN ZSRR prof. A. Sidorow.

publikacje dotyczące ruchu chłopskiego od końca XVIII do końca XIX w. Redaktorem tego wydawnictwa jest akad. M. D r u ż y n i ń.

I wreszcie przygotowuje się kilka prac monograficznych, między innymi na temat rewolucji w Azji Środkowej, ruchów chłopskich na terenie imperium carskiego oraz kilka prac popularnonaukowych.

W związku z klęską caratu w walce z Japonią w 1905 r. wydany będzie dziennik pułkownika Raszewskiego, poświęcony obronie portu Artura. Ukaze się też I numer przekształconego w dwumiesięcznik periodyka „Istoriczeskij archiw“, poświęcony okresowi rewolucji.

Bardzo poważne międzynarodowe znaczenie ma przygotowywany do druku przez Instytut Historii AN wspólnie z szeregiem placówek naukowych krajów demokracji ludowej zbiór artykułów w kilku językach o międzynarodowym znaczeniu rewolucji, wpływie rewolucji na kraje zachodnio i południowo-europejskie (Królestwo Polskie, Austria, Czechy, Rumunia, Bułgaria, Albania, Węgry) oraz na Chiny i Koreę. Poszczególne artykuły zbioru opracowują autorzy danych krajów. Zarówno akademie tych krajów, jak i organizacje partyjne okazały wiele pomocy w zebraniu odpowiednich materiałów. Całość zbioru redaguje akad. A. Pan'kratowa.

Prócz wydawnictw, rocznicę rewolucji 1905 r. uczczą projektowane dwie sesje naukowe, jedna uroczysta — organizowana przez Akademię Nauk ZSRR, druga — organizowana przez Wydział Nauk Historycznych AN i Instytut Historii w ścisłym porozumieniu z odnośnymi instytucjami republik związkowych. Wyniki sesji będą ogłoszone drukiem.

Niezależnie od imprez centralnych poszczególne republiki związkowe planują szereg wydawnictw oraz sesji naukowych, omawiających dzieje ruchu rewolucyjnego na ich terytorium oraz szeroko uwzględniających dzieje rewolucji w przygotowywanych obecnie do druku podręcznikach historii poszczególnych krajów.

Jest rzeczą niewątpliwą, że współpraca nauki polskiej i nauki narodów Związku Radzieckiego przyczyni się do rozwinięcia wspólnych badań nad rewolucją 1905—1907 roku oraz dziejami naszych krajów w tym okresie i zapewni nowe, poważne osiągnięcia.